

PREDMETY A STAVY VECÍ V METAFYZIKE WITTGENSTEINOVHO TRAKTÁTU

PAVEL CMOREJ, Katedra logiky a metodológie vied, FF UK, Bratislava

V tejto stati sa pokúsime o rekonštrukciu Wittgensteinovho chápania predmetov a stavov vecí v jeho *Traktáte*. Našu pozornosť sústredíme najmä na predmety, nedostatok miesta nám nedovoľuje plnšie rozvinúť problematiku stavov vecí, ktorými sa budeme zaoberať iba v súvislosti s predmetmi a z hľadiska určeného potrebami skúmania predmetov.

1. **Traktát o predmetoch.** Veľmi zjednodušujúco a schematicky možno ontológiu *Traktátu* vyložiť jednou vetou: svet sa skladá z faktov a faktý zo stavov vecí (atomárnych faktov), ktoré sú spojeniami (konfiguráciami) jednoduchých predmetov. Už v tejto schéme vystupujú skoro všetky kľúčové pojmy ontológie a metafyziky *Traktátu*: svet, fakt, stav vecí, predmet a spojenie (konfigurácia) predmetov.

Každý z použitých termínov má u Wittgensteina špeciálny význam, ktorý sa značne líši od jeho významu v prirodzenom jazyku. Aby sme sa vyhli prípadným nedorozumeniam, Wittgensteinove pojmy budeme v niektorých kontextoch označovať výrazmi s indexom „W“ (teda namiesto „predmet“ použijeme „predmet_W“ a pod.).¹ Keď riziko nedorozumenia a dezinterpretácie bude minimálne, index vynecháme (aby sme ním nezamorili celý text).

„Predmety tvoria substanciu sveta“ píše Wittgenstein vo výroku 2.021.² Nie sú to predmety v bežnom zmysle slova akými sú napr. knihy, stoly, domy či hviezdy alebo galaxie. Predmetmi_W nie sú ani kusy látok, ani ich molekuly či atómy. Všetky tieto objekty sa totiž skladajú z viacerých častí, kým predmetmi_W metafyziky *Traktátu* sú výlučne *jednoduché* entity. V 2.021 Wittgenstein tvrdí, že predmety_W nemôžu byť zložené práve preto, lebo tvoria substanciu sveta. Myšlienku o nevyhnutnosti substancie zdôvodňuje epistemologicky (a nepresvedčivo): keby svet_W nemal substanciu, nebolo by možné náčrtnúť obraz sveta a „skutočnosť, či výrok má zmysel, by závisela od toho, či je pravdivý nejaký iný výrok“ {2.0211}. Zo štyroch formulácií, v ktorých sa vyskytuje termín „Substancia“ možno usudzovať, že svet_W má iba jednu substanciu, ktorú tvoria všetky predmety_W; ale explicitne to Wittgenstein nikde nepíše.

¹ Tento spôsob odlišenia Wittgensteinových pojmov používa aj B. Wolniewicz vo svojej práci 13.

² Myšlienkové členenie *Traktátu* naznačujú čísla, ktoré Wittgenstein uvádza pred jednotlivými výrokmi alebo krátkymi odsekmi, zloženými z viacerých výrokov, prípadne z niekoľkých odstavcov. Keď budem citovať výrok, ktorý sa nachádza v prvom odstavci odseku s číslom N, k výrazu „N“ pripojím písmeno „a“, keď výrok z druhého odstavca — pripojím písmeno „b“ atď. (ako M. Black v 1.) Odkazmi „Na“, „Nb“, ... nesignalizujem citáciu celého odstavca, iba upozorňujem čitateľa na to, kde má citovaný pasáž hľadať (napr. keď bezprostredne za ňou je uvedený symbol „{4.123c}“, citovaný úryvok sa nachádza v treťom odstavci odseku s číslom 4.123). V odkazoch na odseky, ktoré majú len jeden odstavec, písmeno vynechávam.

Pri citovaní sa nebudem vždy pridŕžať doslovného znenia môjho prekladu *Traktátu* (resp. výberu z neho), ktorý vyšiel r. 1968 v 9. zväzku *Antológie z diel filozofov* (pozri 12). Dnes by som niektoré miesta preložil inak. Ak nerátam Russellov úvod, pri prekladaní r. 1966 som nemal k dispozícii nijaký komentár ani monografiu, ba ani spoľahlivejšiu štúdiu k *Traktátu*, bez ktorých je každý prekladateľ odsúdený na neisté tápanie.

Predmety jestvujú v istých spojeniach s inými predmetmi. Žiadny predmet nejestvuje a *nemôže* jestvovať sám osebe, mimo spojenia s inými predmetmi. Kým predmety sú stále, pretrvávajúce, ich spojenia sú premenlivé, nestále. Predmet *môže* existovať v rôznych konfiguráciách, z ktorých niektoré sú skutočné, práve jestvujúce, iné iba možné. Poznať predmet, resp. jeho povahu, znamená poznať všetky *možnosti* jeho výskytu v spojeniach s inými predmetmi. Tieto možnosti sú určené povahou (Natur) predmetu, jeho vnútornými vlastnosťami.

Najjednoduchšie možné spojenia predmetov (konfigurácie) sa nazývajú *stavy vecí* (Sachverhalte). Pod vplyvom Russellovho úvodu a prvého, Wittgensteinom autorizovaného anglického prekladu *Traktátu* nemecký výraz „Sachverhalt“ sa často prekladá výrazom, ktorý je kalkom slovenského termínu „atomárny fakt“.³ Tento preklad trochu zavádza a mýli, lebo nie každý stav vecí je fakt. Možný stav vecí, ktorý nie je skutočný, nie je fakt. Preto budeme dávať prednosť termínu „stav vecí“.

Medzi predmetmi a stavmi vecí je zásadný kategoriálny rozdiel: sú to entity dvoch odlišných ontologických a logických kategórií. Predmety sú jednoduché, stále, nevyhnutne jestvujúce entity. Stavy vecí sú zložené, premenlivé, náhodne jestvujúce entity. Predmety sú v istom zmysle závislé: žiadna časť univerza predmetov_w nemôže jestvovať bez ostatných predmetov, teda nie je mysliteľná situácia sveta, v ktorej by niektoré predmety nejestvovali. Stavy vecí sú zasa nezávislé: jeden stav vecí možno nahradiť iným stavom a „všetko ostatné môže ostať tým istým“ (1.2.1). Predmety môžeme len pomenovať (3.221a), „stavy vecí možno opísať, ale nie pomenovať“ (3.144a). Predmety sa označujú menami, stavy vecí sa opisujú jednoduchými výrokmi.

Vo výroku 2.03 Wittgenstein tvrdí, že „v stave vecí sú predmety navzájom pospájané ako ohnivé refaze“. Nepochybne ide o obrazné prirovnanie, ktoré nemožno brať doslova už preto, že ohnivé nie sú predmety_w. Wittgensteinove predmety by mohli byť pospájané ako atómy v molekule, subatomárne častice v jadre atómu alebo kvarky a antikvarky v hadronoch. Toto prirovnanie je dokonca výstižnejšie, lebo je bližšie Wittgensteinovmu chápaniu predmetov, inšpirovanému hmotnými fyzikálnymi bodmi (7, s. 67–69). Napriek tomu vo výroku 2.03 sa nám ponúka model spojenia predmetov, pomocou ktorého možno názorne ilustrovať a priblížiť niektoré myšlienky autora *Traktátu*.

2. **Model M₁.** Predpokladajme, že každý predmet nášho modelu má jednu alebo dve dierky rôznej veľkosti a jeden alebo dva háčiky rozličnej hrúbky, pomocou ktorých sa predmety pod vplyvom nejakej sily vždy spoja do refazcov, a to tak, že háčik jedného predmetu sa zachytí o dierku druhého. Mohli by to byť napr. okrúhle pliesky alebo guľky s dierkami a háčikmi. Aby sme naše úvahy príliš nekomplikovali, budeme predpokladať, že predmety uvažovaného modelu môžu utvárať iba lineárne refazce s jednoduchou väzbou medzi susediacimi predmetmi (sprostredkovanou jednou dvojicou dierka–háčik) a že existujú iba dva druhy dierok D_1 , D_2 a dva druhy háčikov H_1 , H_2 (dierky a háčiky prvého druhu sú menšie ako druhého druhu). Navyše platí, že cez menšiu dierku typu D_1 sa môže prevliecť iba tenší háčik typu H_1 , kým cez

³ Okrem 8 pozri napr. 10 a 12.

väčšiu dierku aj háčik druhého druhu. Namiesto výrazov „dierka typu D_i “, „háčik typu H_i “ budeme používať aj skratky „dierka [veľkosti] D_i “, „háčik [hrúbky] H_i “.

Predmet, ktorý má dve dierky a obidva háčiky označíme symbolom (D_1, D_2, H_1, H_2) , predmet, ktorý má iba dierku D_1 a háčik H_2 , symbolom (D_1, H_2) a pod. Označenia predmetov s rovnakými dierkami a háčikmi možno odlíšiť indexmi, napr. takto: $(D_2, H_2)_1, (D_2, H_2)_2, \dots$. Vzhľadom na veľkosť dierok a hrúbku háčikov predmet (D_2, H_1) $(=P_1)$ sa môže spojiť s predmetom (D_1, H_1, H_2) $(=P_2)$ buď tak, že háčik H_1 predmetu P_1 sa prevlečie cez dierku D_1 predmetu P_2 alebo tak, že o dierku D_2 predmetu P_1 sa zakvačí háčik H_1 alebo H_2 predmetu P_2 ; iná možnosť neexistuje.

Pridajme teraz k predmetom P_1, P_2 objekty $(D_1, D_2, H_1)^1 (=P_3), (D_2, H_1, H_2) (=P_4), (D_1, H_2) (=P_5), (D_1, D_2, H_1)_2 (=P_6)$ a prijmime predpoklad, že to sú všetky jestvujúce predmety. Model obsahujúci predmety $P_1 - P_6$ s uvedenými vlastnosťami budeme označovať symbolom M_1 . V úvahách o predmetoch modelu M_1 budeme vychádzať z toho, že predmety $P_1 - P_6$ sú v skutočnosti popísané takto:

$$(1) \quad P_1 - P_2, P_3 - P_4, P_5 - P_6,$$

t.j. P_1 s P_2, P_3 s P_4 a P_5 s P_6 . Z tohto zápisu nie je však zrejмый spôsob ich spojenia. Ako vieme, predmety P_1 a P_2 možno spojiť tromi rôznymi spôsobmi (P_3, P_4 , tiež a P_5, P_6 dvoma spôsobmi). Keď symbolom „ D_i^k “ označíme dierku veľkosti D_i predmetu P_k a symbolom „ H_j^k “ háčik hrúbky H_j objektu P_k , jeden z mnohých spôsobov spájania predmetov $P_1 - P_6$ vyhovujúcich podmienke (1) môžeme opísať takto:

$$(2) \quad [D_1^3 - H_1^1], [D_1^3 - H_1^4], [D_2^6 - H_2^5].$$

Výraz „ $[D_i^k - H_j^{k+1}]$ “ je výrok, ktorý znamená to isté ako „Predmet P_k je spojený s P_{k+1} tak, že cez dierku D_i^k je prevlečený háčik H_j^{k+1} “. Dvojčlenné refazce sú najjednoduchšie spojenia predmetov. Vo viacčlenných refazcoch sa vždy vyskytujú objekty spojené s dvoma ďalšími predmetmi. Ak P_k je predmet spojený s objektmi P_{k-1} a P_{k+1} tak, že háčik H_j^{k-1} je zakvačený do dierky D_m^k a háčik H_n^k prevlečený cez dierku D_r^{k+1} , zodpovedajúce spojenie označíme buď výrazom

$$(a_1) \quad H_j^{k-1} - (D_m^k, H_n^k) - D_r^{k+1}$$

alebo výrazom

$$(a_2) \quad (D_i^{k-1}, H_j^{k-1}) - (D_m^k, D_n^k) - (D_r^{k+1}, H_s^{k+1}),$$

kde i, j, m, n, r, s je 1 alebo 2. Výraz tvaru (a_2) môže byť časťou zložitejšieho zápisu opisujúceho refazec, v ktorom sú aj predmety P_{k-1} a P_{k+1} spojené s dvoma objektmi. Záznamy (a_1) a (a_2) sú skratkovitým a zároveň názorným opisom refazca alebo jeho časti, ktorý zastupuje konjunkciu výrokov tvaru $[D_i^h - H_j^k]$. Napr. (a_1) je skratkou konjunkcie „ $[D_m^k - H_j^{k-1}]$ a $[D_r^{k+1} - H_n^k]$ “.

Teraz sa pokúsime v tomto demokritovskym naivnom modeli interpretovať

niektoré tvrdenia metafyziky a ontológie *Traktátu*. Čitateľ pohoršený prostoduchou názornosťou naznačeného modelu môže predmety s háčikmi a dierkami nahradiť naprv. kvarkami a antikvarkami s ich nábojmi, spinom, podivnosťou a pôvabom a refazce predmetov spojeniami kvarkov a antikvarkov v hadronoch, prípadne sa pokúsí o konštrukciu abstraktného modelu, v ktorom bližšie neurčené predmety vstupujú do istých vzťahov $R_1, R_2, \dots$ v závislosti od toho, ktoré z esenciálnych vlastností $V_1, V_2, \dots$ im prislúchajú.

3. **Stavy vecí.** Prijali sme predpoklad, že predmety $P_1 - P_6$ sú v skutočnosti pospájané do troch dvojčlenných refazcov $P_1-P_2, P_3-P_4, P_5-P_6$ spôsobom opísaným v (2). Je zrejmé, že okrem (2) jestvuje mnoho iných spôsobov pospájania predmetov $P_1 - P_6$, napr.

$$(3) \quad [D_2^1-H_2^2], [H_1^3-D_2^4], [D_1^5-H_1^6]$$

$$(4) \quad H_1^1-(D_1^6, D_2^6)-H_2^5, D_1^2-(H_1^3, D_2^3)-H_2^4$$

$$(5) \quad D_2^1-(H_1^3, D_2^3)-(H_1^4, D_2^4)-H_1^6, [H_1^2-D_1^5]$$

atď.

Každá z týchto možností predstavuje jednu logicky mysliteľnú situáciu, v ktorej sa môžu ocitnúť predmety $P_1 - P_6$ (so zreteľom na prijaté predpoklady). Tieto maximálne, všetky predmety zahŕňajúce situácie sú možné svety.⁴ Každý možný svet možno rozložiť na niekoľko jednoduchších situácií (viacerými spôsobmi). Napr. maximálna situácia, ktorú opisuje konjunkcia troch výrokov uvedených v (2) sa dá rozčleniť na situáciu, ktorú opisuje konjunkcia prvého a druhého výroku a situáciu, ktorú opisuje tretí výrok alebo na situáciu, ktorú opisuje prvý výrok a konjunkcia druhého a tretieho atď. Najjednoduchšie situácie sú stavy vecí. Sú to situácie zodpovedajúce elementárnym výrokom, v ktorých sa nevyskytujú nijaké iné výroky ako ich časti.

Stavy vecí, z ktorých sú zložené možné svety modelu M_1 opisujeme výrokmi tvaru $[D_i^h-H_j^k]$. Tento zápis je názorný, ale trochu zakrýva logickú štruktúru zodpovedajúceho stavu vecí, skutočnosť, že stavy vecí sú spojeniami predmetov $P_1 - P_6$ (v „ $[D_i^h-H_j^k]$ “ sa vyskytujú iba indexy ich mien) a že spojené predmety sú v istom vzťahu, určenom spôsobom spojenia predmetov v stave vecí.

V modeli M_1 jestvujú tri druhy stavov vecí: 1. stavy, v ktorých sú dva predmety P_h, P_k spojené spôsobom, ktorý opisuje výrok tvaru $[D_1^h-H_1^k]$, 2. stavy zodpovedajúce výrokom tvaru $[D_2^h-H_1^k]$ a 3. stavy, na ktoré sa vzťahujú výroky tvaru $[D_2^h-H_2^k]$. Predmet P_h spojený s P_k tak, že platí $[D_1^h-H_1^k]$, zaujíma k objektu P_k vzťah, ktorý budeme označovať symbolom R_{11} . V prípade $[D_2^h-H_1^k]$ to bude vzťah R_{21} a pri spojení $[D_2^h-H_2^k]$ vzťah R_{22} .

Výroky opisujúce stavy vecí môžeme teraz zapísať aj takto: $R_{11}(P_h, P_k), R_{21}(P_h, P_k)$ a $R_{22}(P_h, P_k)$. Podotýkame však, že tieto výroky majú ten istý zmysel ako $[D_1^h-H_1^k], [D_2^h-H_1^k]$ a $[D_2^h-H_2^k]$ (v uvedenom poradí). Explicitne a na patričnej úrovni všeobecnosti to možno stanoviť v nasledujúcej pravdivostnej podmienke: $R_{ij}(P_h, P_k)$ práve vtedy, keď cez dierku veľkosti D_i predmetu P_h je prevlečený háčik hrúbky H_j predmetu P_k . Treba zdôrazniť, že

⁴ Abstrahujeme tu od zmien v čase, ktoré sa môžu odohrávať v jednotlivých možných svetoch.

stav vecí $R_{ij}(P_h, P_k)$ je iný ako stav $R_{ij}(P_k, P_h)$, lebo v prvom stave je cez dierku D_i predmetu P_h prevlečený háčik H_j predmetu P_k , kým v druhom stave vecí je to obrátené. Existujú predmety P_h, P_k , ktoré sa môžu spojiť prvým spôsobom a nemôžu sa spojiť druhým spôsobom alebo naopak. Všetky zložené situácie sa dajú opísať pomocou výrokov utvorených z elementárnych výrokov a výrokových spojok.

V 2.01 Wittgenstein charakterizuje stav vecí ako „spojenie predmetov (entít, vecí)“. Z toho ešte nevyplýva, že každé spojenie predmetov je stav vecí.⁵ Spojenia, ktoré sa dajú zostrojiť z niekoľkých jednoduchších spojení, nie sú stavy vecí. Všimnime si napr. prvý refazec opísaný v [5]. Situácia, v ktorej sa tu ocitli predmety P_1, P_3, P_4 a P_6 , je zložená z troch stavov vecí: $R_{21}(P_1, P_3)$, $R_{21}(P_3, P_4)$, $R_{21}(P_4, P_6)$. Môžeme ju opísať konjunkciou troch elementárnych výrokov. To znamená, že spojenie zložené z predmetov P_1, P_3, P_4, P_6 nie je stav vecí.

Všetky stavy vecí v modeli M_1 sú konfigurácie dvoch jednoduchých predmetov [od ich prípadného zloženia tu abstrahujeme]. Táto okolnosť je podmienená ich povahou a spôsobmi ich spojenia. V modeli s inými predmetmi a inými spôsobmi ich spojenia by sa mohli vyskytovať stavy vecí s viacerými objektmi, pričom počet predmetov v konfiguráciách by mohol aj kolísať. V niektorých stavoch by sa mohli vyskytovať 3 objekty, v iných 6 alebo 27 a pod.

Traktát nedáva odpoveď na otázku, do akých konkrétnych stavov vecí vstupujú predmety_w. Povahu predmetov a s ňou súvisiace spôsoby ich spojenia v stavoch vecí Wittgenstein nikde nešpecifikuje. Podľa všetkého to považoval za problém, ktorý majú skúmať a riešiť empirické vedy. Ďalej sa pokúsime na pozadí modelu M_1 ozrejmiť niektoré ontologické a metafyzické tvrdenia *Traktátu*. Okrem výrazu „predmet“, prípadne „objekt“ budeme v tom istom význame používať aj slovo „vec“.⁶

„Podstatné pre vec je to, že môže byť zložkou stavu vecí“ [2.011]. „Možnosť tohto stavu vecí musí byť prejudikovaná už vo veci“ [2.012]. Mohli by sme tiež povedať — keď si vypomôžeme anglickým prekladom D. F. Pearsa a B. F. McGuinnessa — že táto možnosť je vpísaná do vecí. Možnosť spojenia predmetu $P_5 = \{D_1, H_2\}$ s objektom $P_2 = \{D_1, H_1, H_2\}$ v stave vecí $R_{11}(P_5, P_2)$ spočíva v tom, že objekt P_2 má tenší háčik H_1 , ktorý sa môže prevliecť cez menšiu dierku D_1 predmetu P_5 . Keby objekt P_2 nemal háčik H_1^2 , nemohol by sa spojiť s predmetom P_5 v stave vecí $R_{11}(P_5, P_2)$. Pretože v skutočnom svete predmety sú spojené podľa [2], stav vecí $R_{11}(P_5, P_2)$ je len možný, čo značí, že je síce logicky mysliteľný svet, ako napr.

$$[6] D_2^1 - (H_2^2, H_1^2) - D_1^5, \quad D_2^3 - (H_2^4, H_1^4) - D_1^6,$$

⁵ Ak „ist“ vo výroku 2.01 nie je identita, čo sa nedá v danom kontexte rozhodnúť. Výrok 2.01 znie: „Der Sachverhalt ist eine Verbindung von Gegenständen (Sachen, Dingen)“.

⁶ Vo výroku 2.01 (pozri pozn. 5) sa vyskytujú výrazy „Gegenstand“, „Ding“ a „Sache“. Wittgenstein ich tu uvádza ako synonymá, hoci nemožno povedať, že by ich v tom istom význame používal dôsledne v celom *Traktáte*. Zdá sa, že v ontológii, načrtnutej na prvých štyroch stranách *Traktátu*, majú vždy ten istý zmysel. Slovo „Sache“ sa však ďalej objavuje výlučne ako segment mimoriadne frekventovaných termínov „Tatsache“, „Sachverhalt“ a „Sachlage“, ktoré tu prekladáme výrazmi „fakt“, „stav vecí“ a „situácia“ [v 12 sa „Sachverhalt“ prekladá ako „atomárny fakt“ a „Sachlage“ ako stav vecí].

v ktorom platí, že $R_{11}(P_5, P_2)$, ale tento svet nie je skutočný. Z povahy predmetu P_5 je zjavné, že sa môže spojiť s ľubovoľným objektom, ktorý má tenší háčik H_1 alebo väčšiu dierku D_2 . Zo založenia veci P_2 možno vyčítať, že sa môže spojiť s ľubovoľným iným predmetom, lebo každý z predmetov $P_1, P_3 - P_6$ má aspoň jednu dierku.

4. Vnútorne a vonkajšie vlastnosti predmetov. „Keď poznám predmet, poznám aj všetky možnosti jeho výskytu v stavoch vecí“ (2.0123a). Z toho je zrejmé, že poznanie týchto možností je nevyhnutnou podmienkou poznania predmetu. Kým nám niektorá z týchto možností uniká, nemôžeme podľa Wittgensteina tvrdiť, že predmet už poznáme. Výrok 2.0123a ponecháva však otvorenou otázku, či poznanie všetkých možností výskytu predmetu v stavoch vecí je aj postačujúcou podmienkou jeho poznania.

„Aby som poznal predmet, nemusím síce poznať jeho vonkajšie vlastnosti, ale musím poznať všetky jeho vnútorné vlastnosti“ (2.01231). Ak predmet nemá iné vlastnosti ako vnútorné a vonkajšie (čo možno predpokladať s istotou priam apodiktickou), tak z citovaného výroku vyplýva, že poznať predmet znamená poznať všetky jeho vnútorné vlastnosti, resp. vedieť, ktoré sú jeho vnútorné vlastnosti.

Každá možnosť výskytu predmetu v stavoch vecí „musí byť v povahe predmetu“ (2.0123b). Wittgenstein sa o povahe predmetu zmieňuje iba vo výroku 2.0123b, v ktorom niet ani stopy po bližšom určení jej chápania. Z bezprostredného kontextu obklopujúceho výrok 2.0123b — pred ním už citovaný výrok 2.0123a a o jeden výrok ďalej za ním 2.01231 — možno však usudzovať, že povahu predmetu konštituuju v prvom rade jeho vnútorné vlastnosti. Vieme však, že podľa 2.01231 poznať predmet znamená vedieť, ktoré vnútorné vlastnosti mu prislúchajú.

V akej podobe môžu byť v povahe predmetu uložené „všetky možnosti jeho výskytu v stavoch vecí“? Domnievame sa, že v podobe tých jeho vlastností, ktoré ho spôsobujú na výskyt v stavoch vecí. Tieto vlastnosti má predmet v každom stave vecí, lebo práve od nich závisí, do ktorých stavov vstupuje. Vo výroku 4.123 Wittgenstein tvrdí, že „vlastnosť je vnútorná, keď je nemysliteľné, aby ju jej predmet nemal“. Inak povedané, je vnútorná, keď predmet ju má v každom stave vecí, v ktorom sa vyskytuje, a teda aj v každom logicky mysliteľnom svete (lebo v každom svete sa vyskytuje v nejakom stave vecí). Úhrnom možno povedať, že možnosti výskytu predmetu v stavoch vecí sú podmienené a určené jeho vnútornými vlastnosťami, ktoré konštituuju (alebo spoluutvárajú) jeho povahu a prislúchajú mu v každom možnom svete.⁷

Opusťme na chvíľu abstraktnú rovinu *Traktátu* a pokúsme sa naznačené chápanie vnútorných vlastností ilustrovať v modeli M_1 . Predmetom $P_1 - P_6$ prislúchajú v každom stave vecí niektoré z týchto vlastností: mať dierku D_1 , mať dierku D_2 , mať háčik H_1 a mať háčik H_2 . Predmet P_2 má prvú, tretiu a štvrtú z nich, predmet P_5 iba prvú a štvrtú. Na základe týchto vlastností možno skonštruovať všetky možné stavy vecí v modeli M_1 . Môžeme pritom postupovať tak, že postupne zostrojíme stavy vecí s pevne zvoleným objektom P_k .

⁷ Preto nemožno súhlasiť s Wolniewiczom, ktorý tvrdí, že všetky vlastnosti predmetov sú relatívne, prislúchajúce predmetom iba so zreteľom na to, že sú v istom vzťahu k iným predmetom“ (13, s. 85), ani s J. Griffinom, ktorý napísal, že vlastnosti začínajú existovať až v konfiguráciách predmetov (2, s. 79). To platí iba o vonkajších vlastnostiach predmetov, nie o vnútorných.

Napr. P_1 sa vyskytuje v stavoch vecí $R_{21}(P_1, X)$, kde X je ktorýkoľvek z ostatných objektov okrem P_5 , v stavoch $R_{21}(X, P_1)$, kde X je P_3 , P_4 alebo P_6 , ďalej v stavoch $R_{22}(P_1, X)$, kde X je jeden z predmetov P_2 , P_4 , P_5 , a v stavoch $R_{11}(X, P_1)$, kde X je ľubovoľný z ostatných predmetov okrem P_4 . Naznačeným spôsobom možno určiť nielen všetky stavy vecí, v ktorých sa môžu vyskytovať predmety $P_1 - P_6$, ale nepriamo aj všetky situácie zložené z týchto stavov. Tým sa potvrdzuje a zároveň ilustruje myšlienka, že „predmety obsahujú možnosť všetkých situácií“ (2.014).

Aby sme mohli stanoviť, do ktorých mysliteľných stavov vecí vstupuje predmet P_i , musíme vedieť, ktoré z vlastností mať dierku D_i , mať háčik H_j ($i, j = 1, 2$) mu prislúchajú. To znamená, že tieto vlastnosti predmetu P_i sú vnútorné a že poznať predmet P_i znamená vedieť, ktorú z týchto vlastností má a ktorú nemá. Toto poznanie je úplne postačujúce na určenie všetkých stavov vecí.

Okrem základných vnútorných vlastností mať dierku D_i a mať háčik H_j existujú aj iné vlastnosti, ktoré predmetom $P_1 - P_6$ (alebo aspoň niektorým z nich) prislúchajú v každom svete. Patria k nim napr. vlastnosti ako mať aspoň jednu dierku, mať aspoň jeden háčik, mať dierku D_1 a háčik H_1 , mať dierku D_1 alebo háčik H_1 a pod. Je otázne, či Wittgenstein si uvedomoval existenciu týchto *odvođených* vnútorných vlastností (vnútorných preto, že predmet, ktorému prislúchajú, ich nemôže nemať). V tejto súvislosti vzniká problém, či poznanie predmetu je poznaním všetkých jeho vnútorných vlastností, ako píše Wittgenstein v 2.1231, alebo iba jeho základných vlastností. Poznatky o odvođených vlastnostiach predmetu vyplývajú z poznania jeho základných vnútorných vlastností, a preto môžeme toto poznanie pokladať za poznanie všetkých jeho vnútorných vlastností (lebo pri zisťovaní odvođených vlastností predmetu nie sme odkázaní na empirické skúmanie).

Na záver našich úvah o vnútorných vlastnostiach treba dodať, že Wittgenstein zastával názor, podľa ktorého „vo výrokoch sa... nemôže tvrdiť, že jestvujú... vnútorné vlastnosti...“, to sa vo výrokoch, ktoré... hovoria o príslušných predmetoch, ukazuje“ (4.122d). Zdá sa, že Wittgenstein považoval vnútorné vlastnosti predmetov_w za neartikulovateľné. V elementárnych výrokoch (vedeckého jazyka) je vždy reč o vzťahoch medzi predmetmi_w, nie o ich vlastnostiach, hoci vzťahy, do ktorých vstupujú predmety v stavoch vecí, sú určené ich vnútornými vlastnosťami. Vlastnosti, kvality sa pripisujú až komplexom zloženým z viacerých predmetov_w pospájaných (v rozličných stavoch vecí) do istých refazcov.

Vonkajšie vlastnosti v niektorých svetoch predmetu prislúchajú a v niektorých neprislúchajú. Sú podmienené konkrétnou situáciou nastávajúcou v danom svete. Všimnime si napr. možný svet, ktorý opisuje (5). Predmet $P_3 = \{D_1, D_2, H_1\}_1$ má v ňom také vlastnosti, ako byť spojený s predmetom P_4 , byť v tom istom refazci ako P_6 , nebyť spojený s P_2 , byť spojený s P_1 pomocou háčika H_1 , mať voľnú dierku D_1 atď. Ani jedna z týchto vlastností mu neprislúcha vo všetkých svetoch.

5. Formy predmetov. Každý predmet má istú formu, ktorú Wittgenstein charakterizuje ako „možnosť jeho výskytu v stavoch vecí“ (2.0141). Toto určenie formy predmetu možno explikovať rôzne. Niektorí autori považujú formu za analogon typu (v zmysle Russellovej teórie typov) alebo syntaktickej či sémantickej kategórie (1, s. 55, 13, s. 87). Hoci medzi typom a formou pred-

metu existuje istá príbuznosť podmienená okrem iného aj pôvodom pojmu formy v pojme typu (čo možno doložiť rozborom niektorých formulácií v 7.), nebolo by správne príliš ju zveličovať. Pokúsme sa najprv vyjasniť Wittgensteinovo chápanie formy predmetu a potom ukázať, čím sa líši od Russellovho typu.

Pri prvom čítaní Wittgensteinovho vymedzenia formy predmetu sa priam vnucuje explikácia, podľa ktorej dva predmety majú tú istú formu práve vtedy, keď sa vyskytujú v tých istých stavoch vecí (13, s. 122). Táto explikácia je prinajmenšom unáhľená. Domnievame sa, že kľúč k adekvátnemu pochopeniu formy predmetu_w poskytuje výrok 2.0233, v ktorom sa tvrdí, že „dva predmety tej istej logickej formy sa — odhliadnuc od ich vonkajších vlastností — líšia iba tým, že sú rozličné“. Z 2.0233 vyplýva, že tú istú formu majú práve predmety, ktorým prislúchajú tie isté vnútorné vlastnosti. Také predmety sa vôbec nemusia vyskytovať v tých istých stavoch vecí, skôr naopak. Množiny stavov vecí, do ktorých vstupujú predmety tej istej formy, môžu byť nielen rôzne, ale dokonca aj disjunktné (ktorá z týchto možností nastáva v skutočnosti, závisí od toho, akú povahu majú predmety_w).

Predmety tej istej formy sú vzájomne nahraditeľné v každom stave vecí, v ktorom sa nachádza aspoň jeden z nich. Inak povedané, množina všetkých možných stavov vecí je uzavretá vzhľadom na zámenu predmetov tej istej formy. Ak P_h má inú formu ako P_k , tak existuje aspoň jeden stav vecí s predmetom P_h , v ktorom sa P_h nedá nahradiť objektom P_k alebo stav vecí s P_k , v ktorom sa P_k nedá zameniť predmetom P_h . Všimnime si napr. objekty P_2 ($= (D_1, H_1, H_2)$) a P_4 ($= (D_2, H_1, H_2)$), ktoré sa líšia iba veľkosťou svojich dierok. Predmet P_4 sa nedá nahradiť objektom P_2 v stave vecí $R_{22}(P_4, P_5)$, lebo P_2 má len menšiu dierku D_1 a háčik predmetu P_5 možno prevliecť iba cez dierku veľkosti D_2 .

Treba zdôrazniť, že zámenou predmetov tej istej formy možno z daného stavu vecí S_1 vždy získať nejaký stav S_2 , v ktorom sú veci v tom istom vzťahu ako v S_1 . Predpokladajme, že St je funkcia priradujúca každému predmetu X množinu $St(X)$ všetkých možných stavov vecí obsahujúcich X a že A , B sú ľubovoľné objekty. Potom platí, že predmet A má tú istú formu ako B práve vtedy, keď výsledkom zámeny predmetu A v ľubovoľnom stave vecí S_1 z množiny $St(A)$ objektom B je nejaký stav vecí S_2 z množiny $St(B)$ a výsledkom zámeny B predmetom A v ľubovoľnom stave S_2 z $St(B)$ je nejaký stav S_1 z $St(A)$, pričom vzťah medzi objektmi v týchto stavoch je ten istý.

Čím sa líši forma predmetu od jeho typu v zmysle Russellovej teórie typov? Ak P_i a P_j sú predmety rôznej formy, tak existuje síce stav vecí, v ktorom sú nezameniteľné, ale to vôbec nevylučuje možnosť ich zámeny v nejakom inom stave vecí. Napr. v stavoch $R_{21}(P_3, P_2)$, $R_{21}(P_6, P_2)$, $R_{22}(P_1, P_2)$ možno nahradiť predmet P_2 objektom P_4 , ktorý má inú formu ako P_2 . Pri objektoch rôznych typov je obdobná zámena neprípustná. Ak typy entít E_1 , E_2 sú rozličné, tak E_1 nemožno nikdy zameniť entitou E_2 a naopak. Rozličné súbory objektov tej istej formy sú síce disjunktné ako Russellove typy, ale prvky týchto súborov sa nechovajú ako objekty rôznych typov: v niektorých stavoch vecí predmet istej formy možno nahradiť vecou inej formy.⁸

⁸ Vzhľadom na to formy predmetov nemožno považovať ani za ich sorty v zmysle viacsortovej logiky.

6. E. Stenius a W. Stegmüller o predmetoch Traktátu. Z hľadiska teórie typov všetky predmety_w tvoria jeden a ten istý typ entít, ktoré sa nazývajú indivíduá.⁹ Tento záver je v príkrom rozpore s interpretáciou predmetov_w, ktorú uvádza W. Stegmüller vo svojej práci 4, s. 535 — 538.¹⁰ Podľa tejto interpretácie predmetmi Traktátu nie sú iba indivíduá, ale aj atribúty, t. j. vlastnosti a vzťahy.¹¹ K tomuto chápaniu nepriamo nabáda aj Traktát, najmä vetou 2.01, v ktorej sa charakterizuje stav vecí ako spojenie predmetov.¹² V každom spojení sa musia vyskytovať aspoň dva objekty (nie náhodou Wittgenstein použil vo výroku 2.01 plurál „Gegenständen“) a ak máme pripustiť aj stavy vecí zložené z indivídua a nejakej vlastnosti, musíme medzi predmety zaradiť aj vlastnosti indivíduí. Veď s čím môže byť spojené indivíduum X v stave vecí V(X) (ktorý spočíva v tom, že X má vlastnosť V), ak nie s vlastnosťou V? Lenže ak medzi predmety začleníme i vlastnosti, niet dôvodu, pre ktorý by sme medzi ne nemali zaradiť aj vzťahy. Pri tomto chápaní predmetov stav vecí je spojenie indivídua s vlastnosťou alebo spojenie viacerých indivíduí a vzťahu, teda V(X) alebo R(X₁, ..., X_n), kde X, X₁, ..., X_n sú indivíduá, V vlastnosť a R nejaký vzťah.

Popri atribútoch, ktoré sú zložkami stavov vecí a teda prislúchajú indivíduám, existuje veľké množstvo vlastností a vzťahov, ktoré prináležia iným entitám. Wittgenstein píše aj o vlastnostiach stavov vecí (odlišných od tých, ktoré sú ich zložkami) a o vzťahoch medzi nimi (4.122), o vlastnostiach faktov (4.1221), o atribútoch situácií (4.124, 4.125), o vlastnostiach skutočnosti (4.023), výrokov (6.121), symbolov (6.126) i jazyka (6.12). Pri dôslednom uplatnení Stenius-Stegmüllerovej interpretácie aj tieto vlastnosti a vzťahy musíme zaradiť medzi predmety ontológie Traktátu. Vieme však, že „podstatné pre vec je to, že môže byť zložkou stavu vecí“ (2.011). Lenže to neplatí ani o jednom z uvedených atribútov.

Nie je jasné, či Stegmüller na tieto atribúty pozabudol alebo im pripisuje iný ontický status ako vlastnostiam a vzťahom v stavoch vecí. Predpokladajme však, že medzi predmety radí iba atribúty, ktoré sú zložkami stavov vecí. Podľa Wittgensteina „predmet je to, čo je stále, pretrvávajúce“ (2.0271), čo existuje v každom možnom svete. Ak V a R sú atribúty, ktoré sú zložkami stavov vecí, tak obyčajne sú mysliteľné možné svety, v ktorých nič nemá vlastnosť V alebo žiadne predmety nevstupujú do vzťahu R. Napr. vo svete opísanom v [5] žiadne dva predmety nie sú vo vzťahu R₂₂. Lenže ak V a R sú predmety, tak z 2.0271 vyplýva, že jestvujú vo všetkých možných svetoch, teda aj vo svetoch, v ktorých neprislúchajú nijakým indivíduám. Wittgenstein by bol sotva ochotný akceptovať tento dôsledok.

Stenius-Stegmüllerovo chápanie sa nedá zladiť ani s výrokom 2.03, v kto-

⁹ V liste B. Russellovi Wittgenstein 16. 1. 1913 napísal: „Myslím, že nemôžu byť rôzne typy vecí! Inými slovami, všetko, čo možno označiť (symbolized) jednoduchým vlastným menom, musí patriť do jedného typu.“ (Pozri 7, s. 121)

¹⁰ W. Stegmüller sa opiera o výklad, ktorý predložil E. Stenius vo svojej monografii *Wittgenstein's Tractatus*, Oxford 1960. Nemal som možnosť overiť si, či Stegmüllerova interpretácia sa úplne zhoduje so Steniusovou.

¹¹ Náznak tohto chápania predmetov Traktátu možno nájsť aj u M. Blacka (1, s. 57).

¹² Prívrženci tohto ponímania predmetov sa môžu odvolať aj na Wittgensteinov výrok zaznamenaný v jeho denníku 16. 6. 1915: „Aj vzťahy a vlastnosti etc. sú predmety“ (podčiarkol L. W.). (Pozri 7, s. 61).

rom sa predmety prirovnávajú k ohnivkám refaze. V tomto obraze vecí predstavujú objekty toho istého typu (v zmysle Russellovej teórie) a toho istého stupňa konkrétnosti (či abstraktnosti). Je však zrejmé, že atribúty sú entity iných typov a iného stupňa abstraktnosti ako indivíduá, ktorým prislúchajú. Indivídium, ktoré je ohnivkom jednej refaze, nemôže byť v danom svete zároveň ohnivkom od nej oddelenej druhej refaze, hoci jeden a ten istý atribút sa môže „vyskytovať“ aj vo viacerých od seba oddelených refazcoch. Napr. vo svete opísanom v [2] predmet P_1 je ohnivkom v refazci P_1-P_2 a preto chýba v refazcoch P_3-P_4 a P_5-P_6 . Keď k predmetom P_1-P_6 pričleníme aj vzťahy R_{11} , R_{21} , R_{22} , jednotlivé od seba oddelené refazce budú predstavovať stavy vecí $R_{11}(P_2, P_1)$, $R_{11}(P_3, P_4)$ a $R_{22}(P_6, P_5)$ a predmet R_{11} sa bude vyskytovať v dvoch takých refazcoch. Môže však byť jedno a to isté ohnivko článkom dvoch oddelených refazí? Navyše, aké miesto zaujíma vzťah R v refazci $R(X_1, \dots, X_n)$? Nachádza sa v ňom na prvom, druhom, ... či $(n+1)$ -vom mieste? Poloha písmena „ R “ v zápise „ $R(X_1, \dots, X_n)$ “ vôbec nepoukazuje na umiestnenie R v stave $R(X_1, \dots, X_n)$. Svedčí o tom aj skutočnosť, že namiesto „ $R(X_1, X_2)$ “ často píšeme „ X_1RX_2 “.

Nazdávame sa, že uvedené argumenty, ktoré by bolo možné rozhojníť o zopár ďalších, dostatočne presvedčivo dokazujú, že Stenius-Stegmüllerovo chápanie predmetov *Traktátu* neobstojí. Atribúty nie sú predmety_w. Z toho vyplýva, že každý stav vecí sa skladá aspoň z dvoch indivíduí (= predmetov_w), ktoré sú v nejakom vzťahu. Inak povedané, ak S je stav vecí, tak existuje nejaký vzťah R a predmety $X_1, \dots, X_n$ ($n \geq 2$) také, že S spočíva v tom, že $R(X_1, \dots, X_n)$. Pretože atribúty nie sú predmety_w, $V(X)$ s vlastnosťou V obsahuje iba jeden osihotený predmet X , takže $V(X)$ nepredstavuje spojenie predmetov, a teda ani stav vecí.

7. Nevyhnutnosť výskytu predmetov vo viacčlenných konfiguráciách. „Podstatné pre vec je to, že môže byť zložkou nejakého stavu vecí“ (2.011), to znamená, že musí existovať aspoň jeden možný svet, v ktorom je vec spojená s inými predmetmi v nejakom stave vecí. Táto formulácia ešte nevyklučuje možnosť svetov, v ktorých predmet existuje mimo každého stavu vecí, čiže mimo spojenia s inými objektmi. Ale v 2.0121a Wittgenstein píše: „Keby predmetu, ktorý by mohol jestvovať sám osebe, dodatočne vyhovovala nejaká situácia, ukázalo by sa to takmer ako náhoda“. Z kontextu je zjavné, že situácia vyhovuje nejakému predmetu práve vtedy, keď predmet je jej zložkou. A pretože situácie sa skladajú zo stavov vecí, predmet môže byť zložkou situácie iba vtedy, keď je zložkou nejakého stavu vecí. Teda 2.0121a môžeme parafrázovať takto: Ukázalo by sa to takmer ako náhoda, keby predmet, ktorý by mohol jestvovať sám osebe, bol dodatočne zložkou nejakého stavu vecí, teda keby okrem sveta, v ktorom predmet jestvuje sám osebe, jestvoval aj svet, v ktorom by bol zložkou nejakého stavu vecí. Zdá sa, že Wittgenstein chcel túto náhodu vylúčiť, čiže nepovažoval za možné svety, v ktorých sa vyskytujú osihotené s inými vecami nespojené predmety. Takými svetmi v modeli M_1 sú napr. situácie, v ktorých sú veci pospájané takto:

[7] $P_1, P_2-P_4, P_3-P_6, P_5$

[8] $P_1, P_2, P_3-P_4-P_5, P_6$

Predmet P_1 sa v obidvoch situáciách vyskytuje „sám osebe“. Keby [7]

a [8] boli *možné* svety, ukázalo by sa takmer ako náhoda, že vo svetoch ako [2] — [6] vstupuje do nejakých stavov vecí. Nevyhnutne sa vyskytovať v nejakom stave vecí totiž značí v každom možnom svete sa vyskytovať v nejakom stave. Z toho však nevyplyva, že v každom svete v tých istých stavoch vecí.

Domnievame sa, že v 2.011 Wittgenstein povedal menej, než zamýšľal. Niečo je pre vec podstatné, keď vec to nemôže nemať, t.j. keď jej to prislúcha v každom svete. Ak predmet je v nejakom svete zložkou stavu vecí, tak vo všetkých svetoch platí, že sa *môže* vyskytovať v nejakom stave, čiže v každom svete mu prislúcha vlastnosť *môcť* sa vyskytovať v nejakom stave vecí, ktorá je preň podstatná, lebo v žiadnom svete ju nemôže postrádať.¹³ To znamená, že výrok 2.011 je pravdivý už vtedy, keď existuje aspoň jeden možný svet, v ktorom sa predmet nachádza v nejakom stave vecí. Wittgenstein mal však na mysli skôr to, že predmet vstupuje v každom možnom svete do nejakého stavu vecí. To by sa dalo formulovať aj takto: podstatné pre vec je to, že je zložkou nejakého stavu vecí. Inak povedané, vlastnosť byť zložkou nejakého stavu vecí je podstatná vlastnosť každého predmetu, t.j. vlastnosť, ktorá mu nemôže chýbať (čiže ju má v každom možnom svete). Vyplyva to aj z Wittgensteinovho chápania možného sveta. Každý možný svet je súhrn v ňom jestvujúcich stavov vecí, a nie stavov vecí a predmetov. Keby sme pripustili svety s osihoťnými predmetmi, svet by prestal byť tým, čo Wittgenstein vo výroku 1. charakterizuje ako „všetko, čo sa má tak a tak“, čo je fakt, lebo predmety_w sú objekty inej ontologickej kategórie ako stavy vecí alebo fakty.

8. **Stálosť predmetov.** „Predmet je to, čo je stále, pretrvávajúce, konfigurácia je to, čo je premenlivé, nestále“ [2.0271]. Interpretácia tohto výroku závisí od chápania možných svetov. Doteraz sme pod svetmi rozumeli statické situácie, v ktorých sa nič nemení. Umožnilo nám to zjednodušiť niektoré úvahy i formulácie. Avšak svety možno chápať aj dynamicky: ako histórie v čase sa odohrávajúcich zmien, ktoré spočívajú v striedaní konfigurácií predmetov, v zámenách jedných konfigurácií druhými.

Nech M_2 je model, v ktorom sa vyskytujú tie isté predmety $P_1 - P_6$ ako v M_1 , vstupujúce do stavov vecí určených vzťahmi R_{11} , R_{21} , R_{22} , ale svetmi sú histórie zmien, v ktorých sa menia konfigurácie predmetov $P_1 - P_6$. Predpokladajme, že W je jedna z takých histórií. Vo svete W sa predmety $P_1 - P_6$ môžu nachádzať v jednom okamihu v konfiguráciách opísaných v [2], v inom okamihu v stavoch vecí uvedených v [3] alebo v [4] a pod. Priebeh zmien vo W môže mať veľmi rozmanitý ráz, ale v každom okamihu sa každý predmet vyskytuje v nejakej konfigurácii (inak povedané, žiadny predmet nie je nikdy úplne izolovaný). V niektorých svetoch sa môžu isté postupnosti zmien cyklicky opakovať, v iných sa môžu konfigurácie meniť dosť nepravidelne, ba i chaoticky. Nie sú vylúčené ani svety, v ktorých sa menia iba konfigurácie niektorých predmetov, ba ani svety, v ktorých sa nič nedeje, v ktorých sa všetky veci nachádzajú vo všetkých okamihoch v tých istých stavoch vecí.

Keď sa možným svetom rozumie statická situácia, výrok 2.0271 možno interpretovať azda iba takto: predmet je to, čo pretrváva, jestvuje vo všetkých

¹³ Predpokladáme, že intuitívne pojmy logickej možnosti a nevyhnutnosti, ktoré sa uplatňujú v *Traktáte*, možno najadekvátnejšie explikovať v Lewisovom systéme modálnej logiky S5. Wittgenstein uznával iba *logickú* možnosť a nevyhnutnosť. „Ako existuje len *logická* nevyhnutnosť, tak existuje tiež len *logická* nemožnosť“ [6.375].

možných svetoch, konfigurácia je to, čo je nestále, čo v niektorých svetoch jestvuje, v iných nejestvuje. Inými slovami, vo všetkých svetoch jestvujú tie isté predmety, ale nie tie isté konfigurácie. Ak W_1, W_2 sú dva rôzne svety, tak aspoň jeden stav vecí jestvujúci vo W_1 neexistuje vo W_2 alebo naopak.

Pri temporálnom chápaní možných svetov sa nám ponúkajú prinajmenej tri interpretácie výroku 2.0271, resp. jeho prvej polovice. Nech U je funkcia, ktorá každému svetu W a okamihu t priradzuje množinu $U(W, t)$ všetkých predmetov jestvujúcich vo W v okamihu t . Teraz môžeme spomenuté interpretácie formulovať takto:

1. Pre všetky svety W_1, W_2 a všetky okamihy t_1, t_2 platí, že $U(W_1, t_1) = U(W_2, t_2)$, to znamená že množina jestvujúcich predmetov je vo všetkých možných svetoch vo všetkých okamihoch tá istá.

2. V každom danom svete existujú vo všetkých okamihoch tie isté predmety, t.j. pre každý svet W a ľubovoľné okamihy t_1, t_2 platí, že $U(W, t_1) = U(W, t_2)$, ale ak $W_1 \neq W_2$, tak nie je vylúčené, že $U(W_1, t_1) \neq U(W_2, t_2)$ (bez ohľadu na to, či $t_1 = t_2$). Inak povedané, v rôznych svetoch môžu (no nemusia) jestvovať rôzne predmety, ktoré pretrvávajú v čase, čiže všetky predmety jestvujúce v danom svete sú večné.

3. Vo všetkých svetoch jestvujú tie isté predmety, ktoré nemusia pretrvávať v čase. Teda ak $W_1 \neq W_2$, tak zjednotenie všetkých množín $U(W_1, t)$ priradených funkciou U svetu W_1 a ľubovoľnému okamihu t je totožné so zjednotením všetkých množín $U(W_2, t)$ priradených svetu W_2 a ľubovoľnému okamihu t , ale v danom svete W môže v dvoch rôznych okamihoch t_1, t_2 platiť, že $U(W, t_1) \neq U(W, t_2)$.

Poslednú interpretáciu uvádzame najmä preto, že v sebe zahŕňa (ako špeciálny prípad) Stegmüllerovo chápanie predmetov *Traktátu* (4, s. 537). Stegmüller pokladá predmety za „okamihové objekty“ jestvujúce v danom svete iba v určitom okamihu, ktoré sa v nejakom okamihu objavujú v každom inom svete, takže vo všetkých svetoch existujú tie isté predmety ale v každom svete iba v jednom okamihu. Domnievame sa, že výrok 2.0271 tomuto chápaniu predmetov vyslovene protirečí. Nemožno ho zladíť ani s inými Wittgensteinovými výrokmi o predmetoch. Podľa 2.021 „predmety tvoria substanciu sveta“. Môžu ju však tvoriť okamihové objekty? Substancia je to, čo existuje nezávisle od toho, ako sa veci majú v skutočnosti (2.024). Stegmüllerovým predmetom táto nezávislosť úplne chýba. „Len ak existujú predmety, môže existovať stála forma sveta“ (2.026). Môže mať svet stálu formu, keď predmety, ktoré majú byť zárukou jej stálosti, jestvujú iba v určitom okamihu? Stegmüllerova explikácia pojmu predmetu, zahŕňajúca do jeho rozsahu aj atribúty, neudržateľnosť jeho stanoviska len umocňuje. Obraz sveta, v ktorom sa v každom okamihu objavujú nové individuá s novými atribútmi, sotva možno zasadiť do konceptuálneho rámca *Traktátu*.

Oveľa prijateľnejšie sú prvé dve interpretácie výroku 2.0271, podľa ktorých predmety sú večné, nezničiteľné entity. Prvá z nich navyše predpokladá, že každý predmet existuje vo všetkých možných svetoch, čo značí, že jeho existencia je nielen večná, ale aj logicky nevyhnutná. Druhá interpretácia od tohto predpokladu upúšťa: daný predmet nemusí jestvovať vo všetkých možných svetoch, jeho existencia je síce večná, ale nie nevyhnutná.

Pokúsime sa dokázať, že prvá interpretácia je adekvátnejšia. Z 2.022 vy-

plýva, že všetky možné svety majú niečo spoločné, čo Wittgenstein nazýva formou. Podľa 2.023 táto forma je stála a pozostáva z predmetov. Stála forma sveta môže existovať len vtedy, ak existujú predmety (2.026). Keďže forma pozostáva z predmetov vstupujúcich do rôznych konfigurácií, jej stálosť spočíva podistým v tom, že tie isté predmety sa objavujú vo všetkých svetoch vo všetkých okamihoch. Spoločnú, stálu formu môžu mať iba svety s tými istými predmetmi. Na totožnosť univerza predmetov vo všetkých svetoch poukazuje aj veta 2.024, v ktorej sa tvrdí, že substancia — ktorú tvoria predmety (2.021) — jestvuje nezávisle od toho, ako sa veci majú v skutočnosti, teda nezávisle od toho, ktorý svet je skutočný, čiže v každom možnom svete. Keby svety mohli mať rôzne univerzá, substancia by túto nezávislosť stratila, lebo substancie svetov s odlišnými univerzami by boli rôzne. Potom by substancia nejestvovala nezávisle od toho, ktorý svet je skutočný, pretože ak by ním bol, povedzme, svet W_1 , jestvovala by substancia sveta W_1 , a ak by ním bol nejaký svet W_2 s iným univerzom, jestvovala by substancia sveta W_2 .

*

V stručnom zhrnutí možno predmety ontológie *Traktátu* charakterizovať ako jednoduché, večné, nevyhnutne jestvujúce entity s rozličnými vnútornými vlastnosťami, ktoré určujú všetky možnosti ich výskytu v stavoch vecí. Vnútornej vlastnosti predmetu konštituuju jeho povahu a prislúchajú mu vo všetkých možných svetoch, teda nevyhnutne, kým vonkajšie vlastnosti sú podmienené konkrétnou situáciou nastávajúcou v danom možnom svete. Každý predmet má istú formu určenú jeho vnútornými vlastnosťami. Zámenou dvoch predmetov tej istej formy možno z ľubovoľného stavu vecí, v ktorom sa vyskytuje aspoň jeden z nich, vždy získať stav s pôvodným vzťahom medzi predmetmi. V každom možnom svete predmet vstupuje do nejakého stavu vecí, v ktorom je spojený s inými predmetmi. V celkovej hierarchii entít predmety predstavujú základné, najjednoduchšie stavebné elementy, z ktorých sú utvorené stavy vecí, z jestvujúcich stavov vecí sú zložené fakty a z faktov svet. V tejto stati sme mohli patrične rozvinúť iba problematiku spätú s predmetmi, ostatných pojmov ontológie a metafyziky *Traktátu* (s výnimkou stavov vecí) sme sa dotkli viac-menej len príležitostne a okrajovo.

LITERATÚRA

1. BLACK, M.: A Companion to Wittgenstein's Tractatus. New York 1966 (druhé vydanie, prvé vyšlo r. 1964).
2. GRIFFIN, J.: Wittgenstein's Logical Atomism. Oxford 1964.
3. GRIAGNOV, A. F.: Evolucija filosofskich vzgliadov L. Vitgenštejna. Moskva 1985.
4. STEGMÜLLER, W.: Hauptströmungen der Gegenwartsphilosophie. Band 1. Stuttgart 1976.
5. WHITEHEAD, A. N. — RUSSELL, B.: Principia Mathematica to *56. Cambridge 1964.
6. WITTGENSTEIN, L.: Letters to C.K. Ogden with Comments on the English Translation of the Tractatus Logico-Philosophicus. Oxford 1973.
7. WITTGENSTEIN, L.: Notebooks 1914—1916. Oxford 1961. (Do angličtiny preložila G. E. M. Anscombová, nemecko-anglické vydanie.)
8. WITTGENSTEIN, L.: Tractatus Logico-Philosophicus. London 1933. (Do angličtiny

- preložil C. K. Ogden v spolupráci s F. P. Ramsey; druhé nemecko-anglické vydanie, prvé vyšlo r. 1922).
9. WITTGENSTEIN, L.: *Tractatus Logico-Philosophicus*. London 1974. (Do angličtiny preložil D. F. Pears a B. F. McGuinness; reprint druhého nemecko-anglického vydania z r. 1971, prvé vyšlo r. 1961.)
 10. WITTGENSTEIN, L.: *Logiko-filosofskij traktat*. Moskva 1958. (Do ruštiny preložili I. S. Dobronravov a D. G. Lachuti.)
 11. WITTGENSTEIN, L.: *Tractatus logico-philosophicus*. PWN 1970. (Do poľštiny preložil B. Wolniewicz.)
 12. WITTGENSTEIN, L.: *Tractatus logico-philosophicus*. In: *Logický empirizmus a filozofia prírodných vied (Antológia z diel filozofov)*, 139—175, Bratislava 1968. (Slovenský preklad asi siedmich desiatín pôvodného textu; vybral a do slovenčiny preložil P. Cmorej.)
 13. WOLNIEWICZ, B.: *Rzeczy i fakty*. Warszawa 1969.